

Душан Пајин

ЧОВЕК И ПРИРОДА

(распони класичне кинеске поезије)

Врсте поезије

У богатој кинеској поетској оставштини могу се уочити три подручја. Прво је представљање призора, збивања, или ствари, у поетској визији – друго, исказивање осећања – а треће, исказивање мисли, хтења и духовног усмерења. У свим овим видовима налазимо примере узвишеног.

У тексту смо (у заградама) наводили најпре класичне карактере и њихов изговор по старијој транскрипцији (Wade-Giles), а затим нове поједностављене карактере и њихову новију транскрипцију (пин-јин). У неким случајевима карактер није поједностављиван (па су исти).

У Кини је поезија, ши (詩 – 诗) била високо цењен књижевни род, а имала је следеће жанрове:

1) Лирска поезија, ц' (詞 – 词) – често је била певана уз мелодију, а имала је ритам и риму. Неке од ових песама су имале неку врсту коментара, који је додатно сугерисао садржај. Ове песме изражавају осећања или жеље (као код песникиње Ли Ћингцао, 1084–1155), али неки од познатих аутора овог жанра (као Су Ших – 11 в.) користили су је и за друге садржаје.

2) Жанр ђу (曲) је такође писан за казивање и певање, али је био слободнији, јер је укључивао и додатне речи, које су могле да употпуне значење.

3) Током династије Хан (206. п. н. е. – 220) јавља се поезија која комбинује стихове и прозне пасаже – „описна песма“, фу (賦 – 赋).

4) У то време јавља се и жанр јуефу (樂府 – 乐府) који користи стихове са пет или седам карактера, за разлику од ранијих песама које су имале по правилу четири карактера у стиху.

5) У време династије Танг (618–907) дошло је до огромног развоја поезије, када се уобличију следећи жанрови:

а) Стари стил – гуши (古詩) – поезија која је била слободна, а њен главни представник је био Ли Баи (или Ли По, Ли Бо 李白 – 701–762 – некад и Ли Таи-по).

б) Нови стил – ђин-тиши (近體詩) – а њен главни представник је био Ту Фу (杜甫, 712–770).

в) У оквиру новог стила јавља се песма са четири стиха, од којих сваки има пет или седам карактера (тј. песма има укупно двадесет, или двадесет осам карактера), па се назива „сажет израз“, или „сажет стих“ – ђуе-ђу (絕句 – 绝句).

Књига песама

Антологија поезије *Књиџа ѡесама – Ши ђинї* (詩經), састављена је око 600. године п. н. е.

Књиџа ѡесама садржи широк репертоар поетских врста, с укупно 305 песама (аутори и ауторке су већином анонимни). Антологија *Ши ђинї* је доступна на интернету (на више места): <https://cti.lib.virginia.edu/shijing/AnoShih.-html>

<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=0&l=Shijing>

А скорије је објављено и српско издање: *Књиџа ѡесама – Конфуцијански ѡоеџски канон* (Албатрос плус, Београд, 2019, превео Игор Радев).

1) У песми 192. се говори о узвишеном искуству везаном за лоша времена – реч је о 8. веку п. н. е., тј. између 781–771. п. н. е. кад је владао краљ Јоу, из династије Џоу (795–771 п. н. е.) – тј. о нечем што може бити препознатљиво у различитим временима, а овде ћемо цитирати према енглеском преводу, с интернета:

Ви родиџељи који ме родисџе!

Је ли џо било да бих ѡдносио овај бол?

(Зашџо ово време) не беше ѡре мене?

Или (зашџо није) било ѡсле мене?

(<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=192&l=Shijing>)

Ма Лин: *Ослушкивање вејџра у крошњи бора* (1246)

2) Неке од љубавних песама из ове антологије спадају у најоригиналније љубавне песме икад написане у светској књижевности.

*Месеџ љридолази у љуном сјају
Леј је као моја вољена.
О нежносљи, љако дубоком чењом за њом,
Моје болно срце је обузељо.*

*Месеџ се диже у љуном сјају
Леј као моја вољена,
О да се моје зебње расљрше
Како је узнемилено моје намучено срце.*

*Месеџ се диже у љуном сјају
Леј као моја вољена.
О да се окови мој духа олабаве,
Како је јадно моје намучено срце (песма 143)*

3) У избор из ове антологије укључили смо и две песме (а иначе их има више) које су писале жене, у намери да скренемо пажњу на то:

(1) да су се жене бавиле књижевношћу много пре Вирџиније Вулф и

(2) да су љубав и љубавна поезија били познати у светској култури много пре трубадура – тј. много пре 12. века, за који Дени де Ружмон везује откриће љубави у својој књизи *Љубав и Залјад* (1974, стр. 333), сматрајући да се то догодило у трубадурској традицији, у Француској.

Ова песма је непосредан опис љубавног сусрета у отвореној природи.

*Усред ливаде, на љрави
Ољежалој од росе,
Бејаше леј младић
Бисљрих очију и лејој чела
Случајно се срељосмо
И љако ми се исљуни жеља.*

*Усред ливаде, на љрави
Ољежалој од росе,
Бејаше леј младић
Бисљрих очију и лејој чела
Случајно се срељосмо
И бејасмо обоје срељни (љесма 94)*

(<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=94&l=Shijing>)

Следећа песма говори о зебњама девојке, која брине како да помири акције свог драгог и реаговање своје родбине, што ће неког подсетити на ситуације из наше традиције.

Молим *ш*е, Чуні Цу,
Не *и*ењи се *и*реко нашеї зид,
Не ломі дугове које смо *и*осадили,
Није да ми је с*и*јало до дугова,
Али бојим се браће.
Чані Цуа веома волим,
Али *ш*ија ће браћа рећи,
Заис*и*ја се *и*оїа бојим. (песма 76)

(<http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=76&l=Shijing>)

Шаншуи поезија – поезија природе

Између 3–5. века у Кини се јавља један број песника међу онима који су живели изван уобичајених заједница и конвенција. Наиме, за разлику од службених вредности (људи школованих за јавне службе) и конфуцијанског идеала целовитог човека врлине (јунзи 君子), таоисти развијају другачији, алтернативни, контракултурни идеал целовитог човека – који живи у посебној заједници, ближој природи (идеал који су касније неговали романтичари, амерички трансценденталисти, а још касније хипици).

Тако је у 3. веку зачета шаншуи поезија (шаншуи – 山水 – дословно значи: планина и река), посвећена узвишеним искуствима везаним за природу, која би се могла назвати и пејзажном поезијом, као што постоји пејзажно сликарство. Она је постала и остала један од најважнијих родова у кинеској поезији, а у Европи ће се посебно развити у време романтизма.

Ма Јуан (1190–1230): Посматрање месеца изјод бора

Ова поезија се делом развијала у спрези са пејзажним сликарством у Кини (тако настају поетски записи на појединим сликама пејзажа), али је била и самосталан по-езија, независно од сликарства, заснована на доживљајима природе која је избила у први план, тј. није била сценографија за нешто друго, него је била централна тема, као и на сликама пејзажа.

1) Између осталих постојала је група таоиста, која се звала „седам мудраца из бамбусовог гаја“, а који су развијали једну посебну духовну културу, неговали филозофију и духовне вредности, кроз тзв. „чисте разговоре“ (тј. разговоре који нису посвећени уобичајеним темама и интересима).

Међу њима се издваја Жуан Ђи (阮籍 210–263), који је писао поезију у једном личном тону и расположењу, какво ћемо много касније наћи код романтичара на Западу.

Из његовог циклуса од 82 песме, које носе заједнички наслов *Песме из Ђруги*, издвајамо две (1 и 4).

*Не мојавши да засїим, у їоноћ,
Усїајем да свирам у лауїу,
Месец се назире кроз завесе
А лаки їовейшарац ми љуља їпраке хаље.
Усамљена їуска се чује у дивљини,
А одазива јој се їїицица из їусїиша.
Док кружи, она зури
У мене, самої, исїуњеної їуїом. (1)*

*Дан и ноћ се смењују,
Док моје лице добија боре,
А дух ми вене,
Али ме їризор неїравде и даље боли.
Једне їромене изазивају друје
С їим се не можеш носиїи їакїом ни лукавсївом.
Циклус се вечиїо їонавља,
Бојим се да ће у їрену
Живої да се расїрши у веїру.
Увек сам крочио їо їанком легу.
А нико не зна (4)*

(*Anthology of Chinese Literature*, 1969, стр. 198–199).

2) Око стотину година после Жуан Ђи и његове групе, живео је сличним животом Тао Ђиан (陶潜 365–427), боље познат као Тао Јуанминг (陶淵明). Последње двадесет две године живота провео је повучено, о чему је оставио бројне поетске записе. У песми (коју ћемо цитирати у одломцима) он говори о повратку природи:

*Приїиїомљена їїицица
чезне за својом сїаром шумом –
Риба у кућном базену*

мисли о својим негдашњим водама.
 Ја ћу иакође изронићи
 на ивици северних шума,
 Чуваћу једносљавносћ
 И враћићу се мојим пољима и врши. (...)
 Предујо сам држан
 У кавезу с решетицама.
 Сада моју
 поново да се враћим природи
 (Anthology, 1969, стр. 201–202).

3) Ли Баи (Ли Баи, или Ли По – 李白 – 701–762) такође је оставио низ песама писаних у духу пејзажне поезије, а једна тих песама („Седећи сам пред врхом Ђинтинг“ – у питању је планински врх у провинцији Ахуи), писана у форми сажетог израза гласи:

Све ишце су одлећеле, иако високо
 Усамљени облак лебди, иако слободан,
 Нисмо уморни, врх и ја,
 Нишце ја од њега, нишце он од мене.
 (Selected poems of Li Bai, 2007, стр. 177)

А као одговор на питања других зашто води тај начин живота, у планини, Ли Баи каже:

Пребивам међу зеленим планинама а неко ме ишце, зашто?
 Безбрижног духа, смешим се и не одговарам.
 Листовице бресквиног цвета одлазе низводно заувек,
 Ова је земаљски рај испод неба.
 (Selected poems of Li Bai, 2007, стр. 31)

Ку Хонгчонг (око 910–980): журка код великодостојника Хан Хизаиа (део свитка, 335 x 28 cm)

Сажет израз – кратка песма

Пошто историчари књижевности најраније примере кинеске поезије везују за 10. век п. н. е., можемо закључити да је традиција кинеске поезије иза себе имала већ око 2000 година, кад су у „златном веку“ кинеске поезије (8. век), поједини песници развили и кратку поетску форму – четворостих. С временом, та форма се кодификује и нормира као песма са четири римована стиха, са 5 до 7 карактера у сваком стиху, а назива се – „сажет израз“, *ђе-ђе* – 絕句.

У то време неколико песника – Ванг Вей (王維 – 699–759), Менг Хаожен (孟浩然 – 691–740), Ли Баи (Ли Баи, или Ли По – 李白 – 701–762 – епитет: Таи Бó – 太白 – познат и као Ли Таи-по) – поред дужих песама типа *ли-ши* 律詩 – које су такође уобличио, ови песници негују и сажет израз од четири стиха.

Ове песме изражавале су веома разнолике садржаје, откривајући узвишено у обичним призорима или ситуацијама. Често је то контемплација природе, као код Ванг Вей-а:

*Изгледа да нема никој у празној њланини...
А ипак ми се чини да чујем њлас,
Кад сунчева свејлосћ, ушавши у шумарак,
Исијава к мени, са зелене маховине.
(The Jade Mountain, 1939, стр. 224).*

Код ових песника узвишено се везује за мале ствари и самоћу. У песми „Уточиште међу бамбусима“, Ванг Вей каже:

*У самоћи, наслонивши се на бамбусе
Свирам у своју лаућу и њевам њесму
Сувише њихо да би ико чуо –
Осим мој ѡријањеља, сјајној месеца
(The Jade Mountain, 1939, стр. 225).*

Код Менг Хаожена се укрштају јутро и ноћ у пролећном јутру:

*Будим се лакој срца у ово ѡролећно јуѡро,
Свуда око мене ѡевају ѡѡице –
Али сад се сеѡих олује ѡоком ноћи,
Колико ли је цвеѡова било униѡѡено.
(The Jade Mountain, 1939, стр. 232).*

Ли По бележи свој ноћни доживљај:

*Тако сјајан зрак исѡред кревеѡа –
Да ли је ѡо већ сѡиѡо мраз?
Кад сам усѡао, видим да је ѡо месечина.
Враѡивши се назад, изненада ѡомислих на свој дом.
(The Jade Mountain, 1939, стр. 233).*

Слично о ноћи говори и Менг Хаожен:

*Осїрво у измаїлиці, чамац у ували,
Сунце залази, їуїа израња
Небо се сїусїило над дивљином
Месец лебди над вогом.
(The Jade Mountain, 1939, стр. 231).*

Некад је то чежња, као код Вей Јингва (737–791):

*Јесења ноћ – недосїајеш ми
Ходим кроз ошїар ваздух,
Падају шишарке – їланина шїихује,
Ти, далеко – сїїурно си још будна.
(The Jade Mountain, 1939, стр. 240).*

Сажимањем израза и поетске слике, ова поезија утицала је и на стварање специфичних записа у духу чан будизма, а касније на јапанску поезију у духу зена и хаику поезију.

Околности настанка поезије

Антологију поезије из деветог века је саставио Менг Ћи (孟繁 – живео око 841–886). Он је ту сабрао поетске записе у периоду између 6. и 9. века, али је забележио и животне и људске околности под којима су те песме настале. У тексту под насловом *Изворне околности їесама* (аутор Levy, H. S.: “The Original Incidents of the Poems”, часопис *Sinologica*, св. X, бр. 1, Basel, 1968, стр. 6–51), видимо да Менг Ћи – између осталог – наводи и врсте мотива, или околности, који људе наводе на писање поезије, а по том кључу је и груписао песме, тј. поделио своју антологију, на седам поглавља. Тих седам околности које људе наводе на писање поезије су: 1) љубавна осећања, 2) текуће прилике, 3) мисли у доколици, 4) осећања повређености, 5) суочавање с неуобичајеним и натприродним, 6) наслућивање предзнака несреће, 7) жеља да се изазивају, или исмевају пријатељи.

Овде смо издвојили неколико примера из првог дела, у коме су песме везане за љубавна осећања.

Срце у сваком боду

За време Ѓаи-јуан периода (Ѓаи уиан 開元 – 713–41) цар је дамама из палате наредио да праве памучну одећу за трупе на граници. Један војник је касније открио песму у рукаву своје хаље:

*Како можеш да сїаваш,
Чувајући бојно їоље,*

Током љуџих зимских ледених ноћи?
 Ову униформу најправила сам својим рукама,
 Али не знам чије руке ће је њрлиџи.
 Мноџо сам ниџи уџрошила шијуџи је,
 А срце ми је у сваком боду.
 Авај, овај живоџ је већ џрошао.
 Али можда ћемо се сјединиџи у следећем.

Војник је обавестио команданта о песми, а командант је проследио до цара, који је наредио да се песма покаже женама у шест палата, с напоменом: „Песникињо, немој да се скриваш, нећу те казнити.“ Једна жена из палате је признала да је она то написала, рекавши да је заслужила казну. Цар је био дирнут и дозволио јој је да се уда за војника коме је песма стигла. Она је рекла своме мужу: „Наш наредни живот остварио се у овом!“

Војникова поезија

Војсковођа Чу Тао (朱滔 746–785) регрутовао је трупе без обзира на социјално порекло. Једном приликом, док је вршио смотру трупа на пољу за лоптање, приметио је једног војника који је одскакао од другова по елеганцији појаве и држању. Чу Тао га упита: „Шта је било твоје првобитно занимање?“ „Бавио сам се поезијом“, одговорио је. „Јеси ли ожењен?“ „Да, јесам.“ Чу му је рекао да састави песму својој жени и он је узео четкицу и брзо написао:

Лако је држаџи чеџкицу,
 Али је џако џешко носиџи оружје!
 Навикнуџ на џоџле,
 Покриваче код куће,
 Ох, како дрхџим на џомисао
 Да се морам суочиџи са љуџом зимом на
 Пролазу Дивљих Гусака.
 Хаље окружују моје смршало џело;
 Јасџук је џун мојих суза.
 Молим џе немој бојиџи обрве,
 Ја ћу џи их обојиџи кад се враџим.

Чу Тао је наредио песнику да пева другу песму, написану као да је то одговор његове жене:

Моја неочешљана и искидана коса
 Сџвара неземаљско обличје које малобројни џреџознају.
 Још носим венчаницу своју, чак и данас;
 Сџиџло је време да се сусам сади,

*Али онај шћо сади није са мно­м.
Тре­ба­ло би да је до сад код куће:
За­шћо, о за­шћо се није вра­ћио?*

Чу је дао ролну свиле песнику и дозволио му да се врати својој жени.

Усамљена дворска дама

Песник Гу Куанг (顧況 – друга половина 8. в.) једном је шетао с три пријатеља песника по парку, у граду Луојангу. Док су седели крај речице открили су у води лист са дрвета на коме је била исписана песма:

*Кад сам једном ушла у дубине ѿала­ше,
Про­ле­ће жи­во­ѿа за­ѿво­ри­ло ми се за­увек.
По­ве­ра­вам своју ѿес­му ко­ма­ди­ћу ли­с­ѿа,
С на­дом да ће до­ћи до осе­ћај­но­ј чо­ве­ка.*

Дан касније, Гу Куанг је написао песму на листу. Спустио га је у воде горњег тока тако да је ношен водом прошао крај палате:

*Чак и ма­н­ѿ ѿ­ѿи­ца жа­ли
Кад цве­ѿо­ви ѿа­гну у ду­би­не ѿа­ла­ше;
То је вре­ме сла­ма­ња ср­ца
За же­не цар­ско­ј ха­ре­ма.
Ис­ѿо­чни ѿок ове ре­ке је с­ѿвар
Ко­ју чак ни ње­ѿова Висо­с­ѿ не мо­же да с­ѿре­чи;
Ко је осе­ћа­јан чо­век ко­ме је ва­ша ѿес­ма у­ѿу­ће­на?*

Више од десет дана касније, неко је шетао по парку кад је приметио лист са стиховима. Показао га је Гу Куангу:

*Пес­ни­чки ли­с­ѿ је нај­ѿс­ѿио За­бра­њени за­мак;
Ко је од­ѿо­во­рио са ѿа­ко ср­дач­ним осе­ћа­њем?
Жа­лим шћо ни­сам бар ли­с­ѿи,
Ко­ји на­сум­це ле­лу­ја у без­бриж­ном ѿро­ле­ћу.*

У старој Кини постојале су конкубине (дворске даме), које су биле збринуте, али су често водиле живот ограничен и спутан, осећајући се усамљене и изоловане – као ова конкубина која је одлучила да своју чежњу повери једном листу, а лист је бацила у речицу која је туда пролазила и текла даље, изван зидова дворског комплекса. Лист је, игром случаја, заиста дошао у руке осећајног човека и дама је тако успела да мало ублажи своју самоћу. Игром околности, ехо њене чежње доспео је и до нас – после хиљаду година.

Очекивања и чежње

Чезња за прошлим

Очекивање и поверење у будућност, у сам ток живота, бива некад изневерено. Док је дворска дама из времена династије Танг своју поруку поверила несигурном току речице, на исти начин безбројни људи властите животе и судбине поверавају току времена, који их често изневерава.

Нешто се у животу оствари, или се превазиђе усамљеност у неком плодном сусрету, али то се из ових или оних разлога поремети, или разори. Тад се чежња изокреће – а то је прва велика промена – кад чежња више није окренута будућности тј. ишчекивању, него прошлости тј. сећању. Истина, у тој врсти чежње постоји још један прелазни облик – кад постоји извесна нада да би се прошла вредност могла вратити, или поновити. Ли По (Ли Баи, 701–762) бележи ту врсту чежње у песми „Неком далеко“:

*Док беше овде
мила грађа
одаја је била исцуњена цвећем.
Сад је отишла
мила грађа
лежај је оставила.
На лежају
прекривач везен, смоћан,
никад њу више није уснила.
До данас, њи године су прошле
још увек њу је
њен мирис.
Мирис је заувек остао
мила грађа
никад није се враћила.
Кад мислим о њој
жућо лишће њага
бисџира роса зелену маховину прекрива.
(Anthology, 1969, стр. 243).*

Неповратно изгубљено

1) Чезња за неповратно изгубљеним је заробљена прошлосту, заувек везана за успомену, изгубивши сваку везу с надом, онда кад човек осећа да је најбоље време његовог живота остало у прошлости, или кад је реч о смрти вољене особе.

Током дуге кинеске историје та ситуација се понављала много пута – после ратова, смене владара или династија, већих друштвених промена, или просто тако што би неки великодостојници пали у немилост и морали да напусте активан друштвени

живот и да се повуку у неку врсту добровољно-изнуђеног изгнанства. Значајан део културног живота и стваралаштва добијао је импULSE и доприносе од тих људи. Тражећи упоришта за свој алтернативни духовни опстанак, они су зацртавали обрасце и вредности који су постајали општа добра – најпре у оквирима кинеске традиције, а потом и шире. Они су подстицали и неговали један префињени сензибилитет, који је дошао до изражаја и у песми Ли Шангјина (李商隱 – 812–858):

*Обећање да ћеш доћи беше лаж – отишла си без шрапа.
Док месечина ђада косо ђо крову, већ избија ђеши час.
Снови о далеким расшанцима, јади нећребројни.
Док журим да завршим ђисмо, масшило никако да се осуши.
Свећа најола освешљава рибице оденуше у злашю.
Мирус мошуса једва дойире кроз завесу извезену ђиљанима.
Млади Лиу се жалио да је Планина вила далеко.
Али иза ње, ланац за ланцем, ниже се десеш хиљада ђланина.
(Anthology, 1969, стр. 335).*

2) Песник Ли Ју (李煜 – 937–978) једно је време (тј. од 961–975) био краљ у држави Јужни Танг (Нан Танг 南唐, 937–975), али више је познат као писац, него као краљ.

Иначе у време док је био краљ, неки великодостојници су почели да праве ноћне журке. Један од њих (Хан) је из ноћи у ноћ доводио у кућу плесачице и певачице и правио пијанке, што ће постати популарно и код француске властеле, у 18 веку. Неке од тих журки приказао је сликар Ку Хунг-чунг (顾闳中) – које је направио као део свог извештаја за краља Лија – а слика (римејк верзија из 12. века) очувала се до данас, тако да и ми имамо представу како је то изгледало.

Овако гласи једна од Ли Јуових песама – које говоре о чежњи за неповратно изгубљеним – чији је наслов Зурећи ка јују:

*Бескрајна бол!
Моја уснула душа ноћас ђоново је краљевала
Као некад,
Лушјао сам кроз Палашу уживања,
А у мом сну
Низ шравнаше сшазе врша
Сшшшшх се кочијом, ђлашко као лешњи ђошшх;
Беше месечина,
Дрвеће у цвашу,
А ђовешарац ђрожимаше ноћни ваздух,
Јер, било је ђролеће.
(Anthology, 1969, стр. 357).*

Чежња за нечим што је неповратно прошло и изгубљено још увек може властитом снагом да носи осећање и успомену као ехо прошле радости. У једној од песама Ли Јуа, посвећеној лепој госпи Ји, каже се:

*Када ће последњи цвети ђаси, месец избледеи?
 Толике шје леже за мном.
 Прошле ноћи исшочни веиар ђоново исшуну моју собу -
 О, не бацај ђоилед на изгубљено краљевштво ђод блишавим месецом.
 Обасуи нејовом свеишошћу моје одаје још сјаје ђошћу жада
 (Само на сјајним образима лейоша умире).
 Да би схваио количину ђудске ђаиње
 Поледај ову реку шшо се с ђролећа ка исшоку ваља
 (Anthology, 1969, стр. 357).*

Чезња и њено надилажење

У време династије Сонг (10–13. век) јавља се један посебан тип литерате уметника, који су се бавили поезијом, сликарством и писали и теоријске текстове о сликарству (сличне каснијим Леонардовим). Један од њих је био Су Ших (苏轼 – 1037–1101 – познат и као Су Донгпо 蘇東坡).

Чезња за нечим што је неповратно прошло и изгубљено је некад један стил живо-та, круг ђуди, читав поредак ствари, или отаџбина, а некад је оно за чим се неодољиво чезне тек једна особа. То је нарочито заоштрено кад је реч о смрти вољене особе. Тако Су Ших, пише:

*Већ десет ђодина живи и мршви су раздвојени,
 Мада не мислим о шјеби
 Природно је шшо не моју да шје заборавим.
 Твој усамљени ђроб далеко је хиљадама миља
 И није не моју да искажем свој бол.
 Кад бисмо се срели, не би ме ђознала,
 Моје лице је засушћо ђрашином
 Коса на залисцима је ђосуша ињем.
 (Anthology, 1969, стр. 359)*

Су Ших се прославио нарочито као песник ц-а (песме намењене певању, уз инструмент). У неким од тих песама он као да успева да надиђе чезњу. Овако гласи одломак из једне од тих песама:

*Кад је месец ђочео да сија?
 Пишам небо, ђодигући чашу.
 Док лушам небеским ђалашама и замковима,
 Које је шшо ђодишње доба ноћас.
 Желео бих да се уснем ђоре с веишром
 Ал' се бојим да је у кришћалним одајама и салама од жада,
 Горе мноо хладно.
 Сшоја ирам са својом јасном сенком
 Као да нисам више на земљи.
 (Anthology, 1969, стр. 360).*

Изгледа да је у самој чежњи садржана не само начелна немогућност трајног задовољења, него и парадокс који води ироничним обртима, јер се чежња наизменично окреће супротностима – чезне се за слободом, па за уточиштем (или обрнуто), за далеким па онда за блиским, за ненађеним, па онда за изгубљеним.

Планина Лу је била чувено место окупљања поборника контемплације природе. Ши Тао (石濤 – 1642–1718) насликао је у 18. веку водопад на планини Лу да би нам омогућио да видимо предмет чежње неких песника.

А Ли Баи је (701–62) неких деветсто година пре тога написао песму у форми „сажетог израза“ посвећену том водопаду, који је у свима њима изазивао искуство узвишеног:

*Сунце обасјава Сјані-лу и сџвара џурџурну маїлу
У даљини водопада, ко из реке да се џролама
У леџу џљуџџи наголе, џри хиљаде сџоџа,
Да л' џо с девџоџи неба џада кумова слама?*
(Матић, 2018, стр. 233).

Радост и туга

Како смо видели, у Кини је сачуван (у *Књизи џесам* из старе ере) један број љубавних и других песама из четкице (нису се писале пером, него четкицом) жена песникиња (анонимних, као што су и други аутори у тој антологији). Али у 11. веку се јавља и једна песникиња чије име и животну причу знамо, с веома широким распоном личних расположења и ситуација (радост, уживање у природи, љубав, туга и бол због трагичних ситуација у животу), по чему подсећа на поезију романтизма на Западу.

Ли Ћингџао (李清照 – 1084 – око 1155) рођена је у породици учењака и још као девојчица је волела да рецитије поезију. У пубертету је већ била вешта у калиграфији, сликању и свирању лауте, а писала је и поезију, коју ће наставити да пише целог живота. У осамнаестој години се удала за три година старијег Џао Мингченга (赵明诚 – 1081–1129), који је радио у администрацији. Његов хоби је био да скупља антиквитете и да се бави епиграфијом (тумачењем старих записа на сликама, бронзи и каменим делима), а волео је и он поезију.

Главни град северне династије Сонг, Каифенг, пао је 1127. у руке Монгола, па је брачни пар с много других избегао у град Нанђинг, где су живели неко време. Године 1129. Мингченг је изненада умро, што је за супругу био велик удар, о чему она наредних година говори у својим песмама. Убрзо је Ли избегла у Ханџоу, који је постао нова престоница јужне државе Сонг, кад се рат са Монголима завршио. Ту је живела до смрти и наставила да пише поезију. Од њеног великог опуса сачувало се око стотину песама, које су превођене на различите језике и објављиване као збирке – на српском је 1982. Љиљана Николић објавила избор и преводе једног броја њених песама, а овде ћемо навести и неке њене преводе. Песме Ли Ћингџао се обично сврставају у лирску поезију, која је често била певана уз мелодију, а имала је ритам и риму.

Сачуване песме нам сведоче о широком распону њених тема и емоционалних искустава кроз која је прошла, од раних девојачких дана, до позних година самоће и туге.

Фрагонар: Љуљашка, 1767.

Ево једне њене песме из младих дана, чији је наслов „Обожаване црвене усне“, а говори о радости у малим стварима, као што је љуљачка и зелена шљива. Иначе, љуљачке, коришћење ружа и лакирање ноктију црвеним лаком, као и високе потпетице, дошли су на Запад из Кине, мало касније него свила, компас и папир. Ова песма као да је инспирисала Фрагонара (Jean-Honoré Fragonard, 1732–1806), за његову слику „Љуљашка“, из 1767.

*Сишавши са љуљачке,
Поїлади своје виїке руке,
Њена ѿанка хаїина мокра од зноја,
Танани цвеїї ѿреїери осуїї росом.
Уїледавши сїїранца, брзо се удаїи ѿосїиїђена:
Са сїалим чараїама, и злаїином шналом која се измесїиїла.*

А онда се заустави и наслони на каију,
Тек да омирише зелену шљиву.

(Jiaosheng Wang, 1989, стр. 3 – ова песма није укључена у избор Љиљане Николић).

А ово је песма коју је Ли написала одмах по удаји:

Изабрах из кошаре ђуљољак њек убраној цвећу.
На површини сузе, црвени одсјај изласка сунца и јушарње росе.
Плашим се, он мисли
лице моје није ђојуш цвећу ђој.
Сјавих ђрекрасне украсе у косу,
не би ли ме драји са цвећом ђоредио

(ова и дуге песме у преводу Љиљане Николић – Ли Ђинџао, 1982, стр. 19).

Њене песме говоре о широком спектру осећања, а ово је песма која на узвишен начин говори о тузи растанка (реч је о растанку са супругом који је умро).

Црвени цвећови лојоса увенуше,
лежај од жада је хладан, јесен је сјиила.
Полако скидам дују хаљину од свиле;
један човек сега у лаки чун.
Ко ће ми донећи љубавне ђласе?
Пшица уан се већ враћила, а ја се још увек надам
на зидинама обасјаним месечином.

Цвеће и даље вене, вода и даље ѡече;
ђодједнако мислимо једно на друјо,
на оба месја бескрајна ѡуја.
Нема начина одајнаши ѡјај немир,
њек ѡшјо несјане са обрва, нађе се у срцу.
(Ли Ђинџао, 1982, стр. 21)

Птица јан Ѣ је дивља гуска, а симболично је представљала преносиоца љубавних порука, због тога што је спадала у птице селице.

А ово је песма која узвишено говори о њеним осећањима у позним годинама:

Ко ѡо седи усамљен крај ђрозора?
Моја сенка и ја, нас две.
Свећа се ујаси, време ђочинка;
И сенка ме најусји и сакри се.
Не може се одајнаши немир ѡјај.
(Ли Ђинџао, 1982, стр. 37).

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Anthology of Chinese Literature*, ур. C. Birch (1969), Harmondsworth: Penguin
- Egan, Charles (1993): "A Critical Study of the Origins of Chueh-chu Poetry", *Asia Major*, св. 6, бр. 1, 1993, (стр. 83–125), Academia Sinica, Taiwan, <https://www2.ihp.sinica.edu.tw/file/1555cUKbkKf.pdf>
- Ho, Edward (1997): "Aesthetic Considerations in Understanding Chinese Literati Musical Behaviour", *British Journal of Ethnomusicology*, св. 6, 1997, стр. 35–49, British Forum for Ethnomusicology, London
- Књиџа песама – Конфуцијански џоетски канон, Албатрос плус, Београд, 2019 – превео Игор Радев
- Levy, H. S.: "The Original Incidents of the Poems" (енглески превод антологије песама насталих од VI–IX в. – у IX в. саставио Менг Ћи), часопис *Sinologica*, св. X, бр. 1, Basel, 1968, стр. 6–51.
- Ли Ћинџао (1982): *Вешар је сџао* – љубавна џоезија; избор и превод Љиљана Николић, Дечје новине, Г. Милановац – енглеско издање: Jiaosheng Wang: *The Complete Ci-poems of Li Qingzhao: A New English Translation*, у серији *Sino-Platonic Papers*, бр. 13, октобар 1989, Univ. of Pennsylvania, Philadelphia – сајт: http://sinoplatonic.org/complete/spp013_li_qingzhao.pdf
- Martin, R. Ormsby: *Shan Shui – translations of Chinese Landscape Poems*, The Meanjin Press, Melbourne, 1946.
- Матић, Матеја (2018): *Анџолоџија класичне књижевности исџочне Азије*, Кокоро, Београд
- Петровић, Светозар (1982): *Повијесџ свеџске књижевности*, књ. 1 – Младост, Загреб
- Петровић, Светозар (2009): *Књижевности сџарој оријенџа* – Академска књига, Нови Сад – Де Ружмон, Дени (1974): *Љубав на Заџагу*, Београд (Denis de Rougemont: *Love in the Western World*, New York: Pantheon Books, 1956).
- Selected poems of Li Bai*, Hunan's People Publishing House, 2007. <https://www.pdfdrive.com/%E6%9D%8E%E7%99%BD%E8%AF%97%E9%80%89%E6%B1%89%E8%8B%B1%E5%AF%B9%E7%85%A7selected-poems-of-li-bai-chinese-english-e161365506.html>
- Shi Jing (Knjiga pesama)*, прев. James Legge – интернет: <http://wengu.tartarie.com/wg/wengu.php?no=0&l=Shijing> или: <http://etext.lib.virginia.edu/chinese/shijing/AnoShih.html>
- (srpsko izdanje) *Knjiga pesama – Konfucijanski poetski kanon*, Albatros, Beograd 2019. (prev. Igor Radev)
- *The Jade Mountain, A Chinese Anthology – Being Three Hundred Poems of the Tang Dynasty*, Alfred Knopf, New York, 1939
- Watts, A. W. (1971): *The Way of Zen*, Penguin, England